

ЖАЛПЫ ОРТА БІЛІМ БЕРЕТІН МЕКТЕПТЕРДЕ АБАЙ ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫН ОҚЫТУ

Bazarbayeva Rayxan Abdimumin qizi

Nizomiy nomidagi TDPU

O'zbek tili va adabiyoti fakulteti,

Qozoq tili va adabiyoti kafedrasi o'qituvchisi

[*rayxan.bazarbaeva95@gmail.com*](mailto:rayxan.bazarbaeva95@gmail.com)

Аннотация: *Әдебиет – өнертану, адамтану және жан-жақты терең ойланудың пәні. Оқушы танымы мен логикасын дамытуда әдебиет пәні жаратылыстану пәндерімен қатарлас жүреді. Әдебиет жаратылыстану пәндері сияқты тұрақты бір формула мен қағидалар, заңылықтармен шектелмей, еркін ойдың, пікірдің, қиялдың дамуына жолбасшы бола алады. Жалпы орта білім беретін мектептерде поэзиялық шығармаларды оқытуда мектеп бағдарламасына енген жалпы лириканың шығармаларға шолу жасау, жүйелеу, туындының өзіндік ерекшелігіне мән беру, оқытуда әдістемелік мақсат-міндеттерді дұрыс қою мұғалімге қойылатын басты талаптардың бірі.*

Annotatsiya: *Adabiyot san'atshunoslik, insonshunoslik va har tomonlama chuqur fikrlash mavzusidir. Talabaning bilimi va mantig'ini rivojlantirishda adabiyot predmeti tabiatshunoslik fanlari bilan parallel ravishda ketadi. Adabiyot, tabiatshunoslik fanlari singari, bir xil barqaror formulalar va tamoyillar, huquqshunoslik bilan cheklanib qolmasdan, erkin fikr, va tasavvurni rivojlantirish uchun qo'llanma bo'lib xizmat qilishi mumkin. Umumta'lim maktablarida she'riyatni o'qitishda maktab o'quv dasturiga kiritilgan umumiy lirika asarlarini ko'rib chiqish, ishning o'ziga xosligiga e'tibor qaratish, o'qitishda uslubiy maqsad va vazifalarni to'g'ri shakllantirish o'qituvchi uchun asosiy talablardan biridir.*

Abstract: *Literature is the subject of art studies, human studies and comprehensive deep thinking. In the development of the student's knowledge and logic, the subject of literature goes in parallel with the science of Natural Science. Literature, like the science of natural science, can serve as a guide to the development of the same stable formulas and principles, Free Thought, and imagination, without being limited to jurisprudence. When teaching poetry in secondary schools, one of the main requirements for the teacher is to consider the works of general lyricism included in the school curriculum, focus on the specificity of the work, correctly formulate methodological goals and objectives in teaching.*

Тирек ұғымдар: әдебиет, поэзия, лирика, ғылым, өлең, қиял, ой, медресе, талдау, мәнерлеп оқу.

Kalit so’zlar: adabiyot, she’riyat, lirika, fan, she’r, xayol, fikr, madrasa, tahlil, ifodali o’qish.

Keywords: literature, poetry, lyrics, science, poetry, fantasy, thought, madrasa, analysis, expressive reading.

Әлем деңгейіндегі ақындардың бірі, ағартушы-демократ, аудармашы, тәрбиеші-ұстаз Абай тек бір ұлттың көлемінде ғана емес, адамзат әлемінде ұлы тұлға. Тіпті Абай жайында сөз болғанда абайтанушы Мұхтар Омарханұлы Әуезовте: «Менің бала күнімнен ішкен асым, алған нәрімнің бәрі – Абайдан. Таза әдебиет сарынына бой ұрғанда маған «Абай» деген сөз «қазақ» деген сөзбен тепе-тең түсетіндей кездері бар сияқты. Абайды сүю үнемі ақылдан туған, сыннан туған сүйіс емес, кейде туған орта, кір жуып, кіндік кескен жерді сүюмен бірдей болатыны бар». Шындығында бүкіл саналы ғұмырын Абайға арнаған Әуезов те оның мол мұрасын «тек шөмішпен ғана сүзіп алдым» деген. Ал біздің ұстаздар, тіпті, қасықпен қалқып алып, ұлы дана мұрасын шәкірттерімізге бере алып жүрміз бе, әрине, ойланатын мәселе. Әдебиетті оқытудың қазіргі кезеңдегі ең басты кемшілігі – көркем туындының идеясы, тақырыбы, образдары деп бөлшектеп-бөлшектеп талдауында жатқандай.

Өнерді биік бағалған Абай:

Шырқап, қалқып, сорғалап, тамылжиды,

Жүрек тербеп, оятар баста миды.

Дүниенің ләззаты бәрі сонда,

Ойсыз құлақ ала алмас ондай сыйды, – дейді.

«Оқушының сөйлеу тілін дамытатын, шебер сөйлеуге баулитын, ойды жүйелі баяндауға, сөзді әсерлі құруға үйрететін, шебер сөздік құрылымы мен техникасын танытатын пән бар болса, ол – әдебиет пәні».¹ Әдебиетте көркем туындыны оқып-үйренудің басты алғышарты – мәнерлеп оқу. Мұнда оқушы көркем мәтіннің мазмұнына терең бойламаса оның мазмұнын меңгере алмайды. Мәнерлеп оқуда дауыс ырғағы, әуезі, екпіні, қарқыны, тармақтан-тармаққа, шумақтан-шумаққа өтудегі кідірістер, психологиялық, логикалық паузалар міндетті түрде дұрыс жүзеге асырылуы тиіс. Мәтін мазмұнын мәнерлеп оқып түсінген оқушыда ойлау процесі жүзеге аса бастайды. «Ойлау процесі», дейді Л.Выготский – «баланың ата-анасымен қарым-қатынасынан басталады. Тәуелсіз ойлау дегеніміз – бұл әңгімелерді бала «жұтып», «қорыта»

¹ Жұмақаева Б.Д. Қазақ әдебиетін оқыту әдістемесі. Оқулық, Алматы. «Қыздар университеті», 2015ж. 218б.

бастағаннан соң қалыптасады». ² Бұл көзқарасқа сүйене отырып, мынадай қорытынды шығаруға болады: ойлау тікелей өзінің бағыттаушы күші, мақсаты, әдістері болған кезде ғана тәуелсіз қызметке айналады. Ойлаудың тәуелсіздігі оның жоғарыда аталған формаларының бірі ретінде адамның жеке басымен және ішкі «менімен» байланысты. Осы ішкі «менін» мектеп қабырғасында қозғаушы күш – мұғалім. Оқушының көркем туындыға деген ынтасын арттыру мұғалімнің шеберлігіне байланысты. Алдымен көркем шығарма туралы оқушының өз түсінігіне, сезіміне, содан кейін барып, оқулық, мұғалім түсінігіне жол берген тиімді болады. Қазіргі нәтижеге бағышталған білім, жан-жақты тұлға қалыптастыру, технологиялық оқыту талаптары да осыған саяды.

Поэзия бұл – ақынның ой-сезімі, жан-дүниесі, жігер-тебіренісі. Абай поэзиясы – сұлулық поэзиясы, махаббатқа, сүйіспеншілікке толы поэзия. Туған халқын Абайдай сынаған қаламгерлер кемде-кем, сол сынаудың өзінде ұлы дананың «қалың елі қазағына» деген ыстық жүрегі ат ой салып тұрады. Қай шығармасы болмасын, оның алтын арқауы болып «адам» тұрады, «адамға деген махаббат» тұрады. Абай Құнанбаев:

Өлең – сөздің патшасы, сөз сарасы,

Қиыннан қиыстырар ер данасы.

Тілге жеңіл жүрекке жылы тиіп,

Теп-тегіс жұмыр келсін айналасы, – деп өлең жазуға өте жоғары талап қоя білген.

«Лириканы оқытудың күрделілігі оның жанрлық ерекшелігінде емес, ең бастысы оқушылардың оған деген көзқарасында. Әсіресе 5-8 сынып оқушыларының көбі поэзиядан гөрі қызықты мазмұны бар, айтайын деген ойы көрініп тұратын прозалық шығармаларды ұнатады». ³ Мұғалімге оқушыларды поэзиялық шығармаға тартудан гөрі, прозалық шығармаға тарту оңай тиеді. Лирикалық шығармаларда ақынның өз ойы сезімі, жан-толқынысы, тебіренісі бейнеленеді. Оны оқушылардың бірден қабылдауы, тануы, сезінуі қиын. Оқушы да асқан нәзіктікпен, сезіммен ойлана білуі керек. Бірақ, барлық адам бірдей ондай ақынжанды болып келмейді. Сондықтан өлеңді тану қиынға соғады.

5 - 8 сыныптарда өлең оқытуда мына мәселелерге көңіл қою керек:

1. Сабақтың алғашқы кіріспесінде лирикалық шығармалар, олардың өздеріне тән қасиеттері туралы әңгімелеу. Лирика туралы әдеби-теориялық ұғым беру.

2. Өлеңді алдын-ала үйден оқып танысуға беру.

² Выготский Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте. Москва: «Просвещение», 1991 г. 90-ст.

³ Абдувалитов.Е.А. «Қазақ әдебиетін оқыту әдістемесі». Ташкент 2022, «BOOKMANY PRINT», 526.

3. Оқушыларға өлең құрылымын алдымен теориялық жағынан талдату, мағынасын сұрау.
4. Өлеңді әуенімен, сазымен мәнерлеп оқуға, жатқа оқуға көңіл бөлу.
5. Өлеңдегі ақынның көңіл-күйін бағдарлату, оқушылардың өз сезімі өлеңнің әсеріне де назар аударту.
6. Тақырыпқа сай саз әуенін, бейнелеу өнерін басқа да өнер туындыларын көрнекілікті үйлесімді пайдалану.
7. Тиімді оқу жағдайын туғызу.
8. Қабілеттерін, шабыттарын ояту, белсенділіктерін арттыру мақсатында шығармашылық жұмыспен шұғылдандыру.
9. Әртүрлі сабақ үлгілерін іздену (жарыс сабақ, пәнаралық байланыс сабағы, сын тұрғысынан ойлау сабағы т. б).
10. Өлеңді өтпес бұрын туындыгермен таныстыру, оның бейнесін сомдауға баулу.

Ақын шығармаларын, жалпы поэзиясын оқытудың өзіндік ерекшеліктері мен күрделілігі бар. Оның басты себебі, әр ұстаздың, әр шәкірттің өз Абайы бар. Оған қоса, әр ұстаздың өз әдістемелік қолтаңбасы болады. Ақын мұрасы ұстаздардың түсінуіне, қабылдауына және оқушыға оны жеткізіп бере алуына байланысты.

Біріншіден, оқушы өзі ойланады, алған әсерін шығарманы қабылдауын айтуға дағдыланады. Екіншіден, мұғалім оқушының берген жауабын өз түсініктерімен толықтырады. Үшіншіден, оқулыққа жүгіне отырып білімін ары қарай жетілдіреді, ғалымдардың пікірі, ойы олардың дүниетанымын кеңейтеді, білімін тереңдетеді. Кіші жастағылар 5-7 сыныптардағы 10-12 дегі жасөспірімдер. Бұл жастағылардың қиялдары ұшқыр, қабылдаулары, алғыр болып келеді.

Мұғалім іс-әрекеті	Оқушы іс-әрекеті
<p>Білімді алуға жетелейтін әдіс-тәсілдерді (технологияларды) пайдалану.</p> <p>Өздігінен білім алу жолдарын ойластыру.</p> <p>Әдіс-тәсілдерді ұтымды қолдану.</p> <p>Оқушы еңбегін құрметтеу.</p> <p>Оқушы пікірімен санасу.</p> <p>Қарым-қатынас мәдениетіне тәрбиелеу.</p>	<p>Сұрақтар қойып, оған жауап іздеу.</p> <p>Өздігінен білім алуға жауапкершілікпен ұмтылу.</p> <p>Білім алу дағдысын өз бетінше қолдана білу.</p> <p>Бірлесіп жұмыс істеу, өзін-өзі және басқаларды құрметтеу.</p> <p>Сөзге тоқтау.</p> <p>Қиындықты өзі шеше алу.</p> <p>Өзін-өзі және өзгелерді бағалай білу.</p>

Қадағалау, бағалау.

Мұғалім поэзиялық шығарманы үйге алдын ала оқып танысуға береді. Оқушылар өз бетінше істелетін мұндай жұмыстарға көмек-нұсқау да беріп отырса тиімді болады.

Оқушыға көмек-нұсқау:

1. Өлеңді асықпай, 2-3 рет оқып шығу. Түсінбеген сөздерін белгілеп қою.
2. Өлең не жайында? Ақын не айтпақ болған?
3. Қалай ойлайсың, автор не үшін поэзиялық туындыға осылай ат қойған?
4. Өлеңде ерекше мәнге ие болып тұрған бейнелі сөздерді табу. Сондай сөздерді іріктеп алу, талдау жасау.
5. Ақын «ғылым» сөзін қай мағынада жұмсаған.

Мұғалім тарапынан сұрақ, тапсырма екі түрлі сипатта болады. Яғни, оқушының эмоциясы және талдау. Мысалы, өлең өзіңе қалай әсер етті? Қандай сезімде болдың, қандай ойлар келді? Мұғалім осы сұрақтарды қоя отырып, ең алдымен оқушылар жауабын тыңдап, оларды сөйлетіп, сонан соң талдап отырады. Мұндай сабақтарда оқушылар тыңдаушы, ақпаратты қабылдаушы ғана болып қалмай, білімді өз еңбегімен алу әрекетінде болады. Ал мұғалім білім беруші ғана емес, ұйымдастырушы, кеңесші ретінде әрекет етеді.

Абайдың қай өлеңін алсақ та, ерекше бір жан тебіренісіне душар боласың. Сол себептен ақын жырларын тақырып-тақырыпқа жіктемей тұрып, алғашқы сабақтарды жалпы шолу түрінде өткізуге болады. Мысалы, 5-сыныпта А.Құнанбаевтың «Жасымда ғылым бар деп ескермедім» өлеңі оқуға ұсынылған. Жалпы адамзат үшін «Адам» деген сөздің басқа да жаратылыс иелерінен артықшылығы – ақыл, ой, сана, білім, ғылым иесі бола алатындығында екенін дәлелдемек болған. Демек ақылы бар адам ойлана алады, қандайда бір шешім қабылдап, білімін пайдалана отырып өз өмірінің басқарушысына айнала алады.

Үлгілі сабақ жоспары:

Сабақтың тақырыбы: Абайдың «Жасымда ғылым бар деп ескермедім» өлеңін оқыту.

Сабақтың мақсаты: ақынның поэзия әлемінде өзіндік орны, ұшқыр қиялға толы өлең дүниесін тереңдетіп оқыту, өлең түрлері мен жанрын білуге, өлең өлшемі мен ырғақ үндестіктерін, тақырыптық проблемалар ауқымын анықтауға, стилі мен жаңашылдығын оқып-үйренуге үйрету.

Сабақтың міндеттері:

Білімділік: оқушыларды халқымыздың біртуар перзенті Абай өмірімен таныстырып, білім мен ғылымға баулу, поэзиялық туынды арқылы оқушының

сезімталдық, байқағыштық, сөйле және ойлау қабілеттерінің дамуына мүмкіндік жасау;

Тәрбиелік: оқушыларды бірегей тұлғаның өнегелі де өсиетті, сөз маржандары арқылы Отансүйгіштікке, имандылыққа, білімді, өнерлі болуға, тіліміз бен ділімізді қадірлеуге шақыру. Адамзаттық сананы, ізгілік дүниетанымды, мәдениет пен имандылыққа тәрбиелеу;

Дамытушылық: оқушылардың Абай шығармаларымен танысу арқылы өнерге деген әуестігін дамыту, образды ойлау жүйесі мен шығармашылық қиялдауын, көзқарасы мен өзіндік дүниетанымын дамытудан тұрады.

Сабақтың түрі: жаңа сабақ

Сабақтың әдіс-тәсілдері: тақтамен жұмыс, топпен жұмыс, баяндау, электронды оқулық, сұрақ-жауап, сөздікпен жұмыс, «Девид Колбаның Эмпирикалық таным циклы» оқыту моделі

Сабақтың көрнекілігі: ақынның портреті, презентация, Абай өмірінен сыр шертетін видеоролик.

Сабақтың барысы:

I. Ұйымдастыру кезеңі. (3-4 минут). Оқушылармен амандасу, жоқтама жасау, оқушының сабаққа дайындығын бақылау, зейінін сабаққа аудару, т.б.

II. Үй тапсырмасын тексеру. (5-10 минут). Конспект тексеру, өтілген тақырып бойынша тапсырмаларды қабылдау, түрлі әдіс-тәсілдер арқылы сұрақ-жауап жасау, т.б.

III. Жаңа сабақты түсіндіру, жаңа білімді меңгерту. (20 минут)

Жасымда ғылым бар деп ескермедім,

Пайдасын көре тұра тексермедім.

Ер жеткен соң түспеді уысыма,

Қолымды мезгілінен кеш сермедім.

Бұл өлең 1885 жылы жазылған. Алғашқы 2 шумағы 4 тармақтан, кейінгі 2 шумағы 3 тармақтан тұрады. Мұндағы басты идеясы – жастарды сауатты қылуға, білімді, ғылымды болуға үндеу. Өлең мазмұны, айтардың ойы жағынан осындай жаңа үн танытса, жазылу түрі жағынан да ақынның өзгеше жаңа ізденіс жолын көрсетеді. Туынды шартты түрде 4 тармаққа бөлінгенмен, оның ұйқастары түрліше. Алғашқы шумақ 11 буынды қара өлең ұйқасы, одан кейінгі шумақ аралас ұйқаспен келеді. Ал соңғы 6 тармақ бірыңғай шұбыртпалы ұйқасқа құрылған. Ақын жастарға оқып, білім алыңдар деген үгіт-насихат айтады. Жас кезінде ғылымның қажет екенін ескермей, өсе келе одан махрұм болғанын яғни құр қалғанын, өз басының қайғы-қасіреті ретінде өкінішті сыр шертеді. Ғылым сөзін есе бүгінгі таңдағы ғылым-пән ретінде емес, «оқу-білім, сауат ашу» мағынасында жұмсап отыр. Мұндағы **ақынның** айтпақ болған ойы –

жай сауатты болу ғана емес. Оның аңсайтыны терең ғылым жолы. Ақын жағынан ғылым сөзінің оқу-білім мағынасында жұмсалған тағы бір өлеңі – «Ғылым таппай мақтанба». Мұндағы «ғылым табу» сөзі – сауат ашу, білім алу мағынасында жұмсалған.

«Баламды медресеге біл деп бердім,

Қызмет қылсын, шек алсын деп бермедім...» – деген өлең жолдары арқылы білімді адамның мақсаты шен мен шекпен тағу емес, туған еліне, халқына қызмет ету деген терең философиялық түйін жасайды. Осы тұста ақын нағыз кемеңгерлік танытып, өмір кілті саналатын сол білім, ғылымның бақытын, мақсат-міндетін анықтап көрсетеді:

«Өзім де басқа шауып, төске өрледім,

Қазақта қара сөзге дес бермедім...», ендеше балаларымды үлкен қалаларда оқытқаннан пайда неде?» – деп өзіне-өзі жауап қайырады.

Еңбегіңді білерлік еш адам жоқ,

Түбінде тыныш жүргенді теріс көрмедім.

Жаңа сабақты түсіндіруде өлең жолындағы түсінікті қажет ететін сөздермен қазақ тілінің түсіндірме сөздігі арқылы жұмыс жасалады.

1. «Ғылым» – табиғат пен қоғамның даму заңдылығы туралы білім жүйесі және сол ғылымның белгілі бір тарауы, саласы. (бірақ ақын бұл мағынада жұмасаман)⁴

2. «Уыс» – қолдың саусақтарын жымдастыра бүккендегі алақан аясының іші. Ақынның айтпақ болғаны – қолыма түспеді, алдымнан шықпады деген мағынада.

3. «Махрұм» – бос, құр, бос қалу, құр қалу.

4. «Дөп» – тұп-тура, дәл, нақ.

5. «Серме» – құлаш керіп сілтеу, ұру.

6. «Медресе» – ислам дінін оқытатын орта және жоғары дәрежелі оқу орны. Автор жағынан медресе сөзі тек білім беретін мектеп мағынасында қолданылған.

Сондай-ақ, өлең басынан соңына дейін «ескермедім, тексермедім, кеш сермедім, өстер ме едім, жек көрмедім, деп бермедім, төске өрледім, дес бермедім, теріс көрмедім» деген ұйқастар арқылы тұтас белгілі бір өлшемге құрылғаны жайында мағлұмат беріледі.

IV. Пысықтау, (бекіту). (5-6 минут) Оқушының белсенді ойлау қабілетін дамытуға және шығармашылық іс-әрекетін дамытуға эмпирикалық оқыту моделін ұсынамыз. Дэвид Колбаның «Эмпирикалық таным циклы» – бұл төрт

⁴ Қазақ тілінің түсіндірме сөздігі. 50 мыңға жуық сөз бен сөз тіркесі. Алматы, 2008ж. «Дайк-пресс», 182, 184, 574, 694, 849б.

фазадан тұрады. Яғни бірінші фазада нақты проблема немесе тәжірибе белгіленеді, екінші фазада бақылау және ой қорыту жасалады, үшінші фазада рефлексия негізінде жаңа тұжырымдар қалыптастырып, оны төртінші фазада тәжірибе тексеріп қарайды. Бұл технология моделдеу, жоба жасау, белсенді эксперимент жүргізу сияқты тапсырма түрлерін қамтиды.

Нақты проблема немесе тәжірибе (НТ) Конкретный опыт – (КО)

Бақылау және ой қорыту (ОҚ) Мыслительные наблюдения – (МН)

Жаңа тұжырымдар қалыптастыру (ЖТҚ) Абстрактная концептуализация – (АК)

Тәжірибеде тексеру (ТТ) Активное экспериментирование – (АЭ)

V. Бағалау. (2 минут)

VI. Үй жұмысын беру. (2-3 минут) «Жасымда ғылым бар деп ескермедім» өлеңін жаттап келу, мазмұнын меңгеру, түсініксіз сөздермен қосымша жұмыс жасау.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ (REFERENCES):

1. Абдувалитов Е.Б. «Қазақ әдебиетін оқыту әдістемесі». Ташкент 2022. «BOOKMANY PRINT», 52б.
2. Abduvalitov N. Ways of Teaching Samples of World Literature at Literature Classes by Grene Features. <http://ijmmu.com> editor@ijmmu.com ISSN 2364-5369 Volume 9, Issue 3 March, 2022 Pages: 219-223.
3. Выготский Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте. Москва: «Просвещение», 1991г. 90-ст.
4. Дуйсабаева Д. Formation of Linguo-Culturological Competence of Future Native Language Specialists. <https://ijssrr.com/journal/issue/view/21>.
5. Жұмақаева Б.Д. Қазақ әдебиетін оқыту әдістемесі Оқулық «Қыздар университеті» баспасы Алматы, 2015ж. 218б.
6. Sayfulayev B. Some Problems of Phraseology of Turkic Languages (On the Example of Eye Phraseosomatizm). <http://dx.doi.org/10.47814/ijssrr.v5i4.263>
7. Yusupov B.B. Motherland and Patriotism in the Lyrics of Tulegen Aibergenov. <https://ijssrr.com/journal/issue/view/28>
8. Atabayeva G.F. The sign content of “Ffu” novel // Asian Journal of Research in Social Sciences and Humanities, USA. 2022. – P.139-142. (Impact Factor - 8.0).
9. Atabayeva.G.F. “Humanizm in the novel of A. Yakubov” актуальные проблемы тюркологии: россия и тюрко-мусульманский 2021 МИР
10. Pardaeva Nigora BILINGUALPOET – ANBAR OTIN. Актуальное в филологии. № 3 2021/6/11

11. Omanova M.A. Updating views on literary heroes and glory in the novels of the period of independence //Novateur publications JournalNX-A Multidisciplinary Peer Reviewed Journal. Volume 6, ISSUE 10, Oct. 2020 - P 415-419. (Impact Factor – 7.223).
12. Omanova M.A., Якубов И.А. The place of traditional motives and symbols in the plot and composition of national novels // Journal of critical reviews. Malaysiya. 2020. - P. 2903-2910.
13. Kalandarova D. “Attitude to uzbek folklore in the research of karl reichl”. *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal* 11.5 (2021): 500-503.
14. Kalandarova D. “Issues of Uzbek Folklore and its Research in Germany”. *Journal of Positive School Psychology* 6.9 (2022): 4395-4398.
15. M.N.Kadirova. The Need For Improving The Methodology Of Teaching Folklore. International Scientific-Online Conference: Intellectual Education technological Solutions And Innovative Digital Tools. Netherlands.
16. Mashkhura Kadirova. "The Need For Improving The Methodology Of Teaching Folklore In Distance Learning" Lecturer, Department of Uzbek language and literature of Tashkent State Pedagogical University named after Nizami, Uzbekistan,
17. Ўразбаева М. Аёл характери ни очишда бадиий нутқнинг ўрни. *GOLDEN BRAIN*. 2023, 193-199 б.
18. О‘разбайева М. XX asr ozarbayjon adabiyotida Ganjaviy obrazi tasviri. Nizomiy Ganjaviy va xamsachilik an’anasi nomli ilmiy konferensiya materiallari to‘plami. – Toshkent. 2024 -yil.
19. Kahramanov K. Naim Karimov Is a literary scholar, Scholar and critic. *Rivista Italiana di Filosofia Analitica Junior*. 2023, Vol 14. ISSN: 2037-4445.
20. Makhbuba Urazbayeva, Burkhanova Feruza, Pardayeva Nigora, Atabayeva Go`zal, Qodirova Mashhura. Issues of Distribution of Bear Image in Uzbek Novels. *Journal of Advanced Zoology*. 2023. 2184-2192 p.
21. NK Achilov The image of a historical person and its epical interpretation *JournalNX- A Multidisciplinary Peer Reviewed Journal* ISSN No: 2581 - 4230 VOLUME 8, ISSUE 5, May -2022 https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=fs53FlgAAAJ&citation_for_view=fs53FlgAAAJ:d1gkVwhDpl0C
22. Nasim Achilov Epic knowledge decline and factors of the emergence of fake epos. Vol. 1 No. 2 (2022): *Journal of Integrated Education and Research* <https://ojs.rmasav.com/index.php/ojs/article/view/163>